

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO

KLJUČEN BESEDE: ekspresionizem, [Pregelj](#), Matkova Tina, novela, [Grum](#), Dogodek v mestu Gogi, groteska, socialni realizem, [Voranc](#), Samorattniki, Boj na požiralniku, [Kosmač](#), Tantadruj.

SLOVENSKA MODERNA

Začne se 1899 z izidom dveh pesniških zbirk; Cankarjeve Erotike in Župančičeve Čaše opojnosti. Ni literarna smer ampak skupina ustvarjalcev, pri katerih se križajo različni literarni tokovi: nova romantika, simbolizem, dekadenca, naturalizem, realizem. Zavračajo objektivno, razumsko in stvarno opisnost realizma in naturalizma 19. stoletja. O tem govori Cankarjeva programska izjava v Epilogu k Vinjetam: "Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše - moje duše in njene lepote, njenega sočutja, njene ljubezni in njenega sovraštva..." Od novejših smeri, ki so se pojavile v Evropi med leti 1899-1918, se v ustvarjanju slovenske moderne prikažejo le nekatere prvine ekspresionizma, in sicer pri CAKARJU IN ŽUPANČIČU. Šele s slovensko moderno je slovenska književnost enakovredno razvila vse literarne vrste. Cankar je ustvaril slovensko dramatiko in ji s svojimi dramami dal najpomembnejša dela. Obdobje slovenske moderne pomeni idejni in estetski vrh slovenske književnosti po Prešernu in romantiki.

EKSPRESIONIZEM

Beseda izhaja iz lat. expressio, kar pomeni iztis. Je umetniški slog, ki se je najprej pojavil v likovni umetnosti. Ekspresionisti zavračajo impresionizem, naturalistično pojmovanje stvarnosti in novoromantične ideale. Ločimo religiozni ekspresionizem, socialno-revolucionarni ekspresionizem in kozmični ekspresionizem. Svetovni ekspresionizem se je razvil med letoma 1910 in 1925, v slovenski književnosti pa v času med 1918 in 1930. Vzroki za nastanek ekspresionizma izhajajo iz socialnih in političnih razmer tedanje Evrope. Ekspresionisti so kritizirali sodobno civilizacijo, kapitalistični družbeni red in vojno ter se zavzemali za novega, moralno očiščenega in prerujenega človeka. Glavne teme in značilnosti ekspresionizma so upor zoper vojno in meščansko kapitalistično družbo, klic k duhovni revoluciji in odrešitvi, težnja k bratskemu kolektivu in humanosti, iztis notranjega, subjektivnega doživljanja, estetska katarza, vizija prihodnosti, disharmoničnost, razklanost, nova družba in aktivizem. Za ekspresionistični slog so značilne nenavadne besede in metafore, skrajnosti, nasprotja, močne barve in simboli.

EKSPRESIONIZEM V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

1918-1930

GLAVNI PREDSTAVNIKI

Pesniki: Srečko Kosovel, France Balantič, Božo Vodušek, Miran Jarc

Pripovedniki: Ivan Pregelj

Dramatiki: SLAVKO GRUM

Termin ekspresionizem sprva označuje umetnostni slog, ki se je začel v Nemčiji okrog leta 1910, in sicer najprej v likovni umetnosti kot nasprotovanje impresionizmu; kasneje se je uveljavil tudi v literaturi, filmu, gledališču, glasbi. Ekspresionizem v slovenski književnosti izbruhne leta 1918, to je leto, ko se konča prva svetovna vojna. Smrt, trpljenje, razsežnost morije, ki je prvič v zgodovini zajela svet v celoti, mrlič, vojni invalidi, razrušena mesta..., ta tragična življenjska izkušnja je zaznamovala novo generacijo pesnikov. Literatura ekspresionizma raste iz občutja kaosa, protesta zoper meščansko družbo, pa tudi zoper estetiko impresionizma, nove romantike in naturalizma.

Pojem ekspresionizem izhaja iz latinske besede expressio in pomeni iztis. Ekspresionistična književnost temelji na krčevitem raziskovanju in iztisu notranjih, subjektivnih občutkov, doživetij in stanj.

” Realnost moramo ustvariti mi. Do smisla predmeta se je potrebno dokopati. Človek se ne sme zadovoljiti z verjetnim, slutenim, zabeleženim dejstvom, podobo sveta je potrebno zrcaliti čisto, neponarejeno. To pa je samo v nas samih.” (Edschmid: O pesniškem ekspresionizmu, 1919)

Medtem ko so impresionisti niansirali; svoje vtise in doživetja upodabljali s pomočjo nians oziroma odtenkov, ekspresionisti kontrastirajo; postavljajo stvari drugo proti drugi in na ta način opozarjajo na neskladja. Svet ekspresionističnih pesnikov ni več v ravnovesju, ni več lep (estetski), skladen in harmoničen, temveč razklan, kaotičen in razglašen. Estetika ekspresionizma je estetika grdega. Ekspresionistična umetniška dela so razbita, disharmonična, alogična, prenapeta, pogosto deformirana oziroma izmaličena do groteske.

V literarni umetnosti se je znotraj ekspresionizma najbolj uveljavila lirika, za njo dramatika, najteže je bilo ekspresionistične teme oblikovati v pripovedništvu, zato je bila za ekspresioniste manj značilna. Razvili sta se dve glavni smeri: socialni ali družbenokritični ekspresionizem (Kosovel) in religiozni ekspresionizem (Anton Vodnik, Ivan Pregelj).

EKSPRESIONISTIČNI SLOG

Je besedno, stavčno in zvočno ekspresiven oziroma čustveno zaznamovan.

Občutje sveta je kaotično, kar se kaže tudi na ravni zunanje zgradbe. Stavki so nepopolni, eliptični, skladnja je razbita. Verz včasih razpade na eno besedo, zlog ali celo eno samo črko. Mnogo je inverzij ali obrnjenega besednega reda, s čimer se ustvarja svojevrsten ritem.

Besede se povezujejo v nenavadne, kontrastne in napete besedne zveze. Pogoste so barvne metafore, pri čemer barve dobijo simbolne pomene. Ekspresionistične barve so močne in kontrastne, rdeča, črna, bela, zlata; navezujejo se na motive groze, strahu, smrti, prerojenja.

Ključne ekspresionistične teme so: osamljenost in stiska sodobnega subjekta, smrt, klic k duhovni revoluciji in odrešitvi, svoboda, klic k socialni evoluciji in bolj pravični družbi, etična preobrazba sodobnega človeka, iskanje rešitve za nemoralni in nečloveški svet. Pogoste so vizije oziroma videnja prihodnosti; družbenokritična smer ekspresionizma je verjela v socialno revolucijo, religiozna je rešitev iskala pri Bogu.

SOCIALNI REALIZEM

Je izraz, s katerim označujemo slovensko književnost med letoma 1930 in 1941, ki je bila del splošneevropskega in svetovnega dogajanja med obema vojnama (neorealizem, socialistični realizem, novi realizem).

Ko je po letu 1930 začel nastajati socialni realizem, so ga imenovali novi realizem, v primerjavi z realizmom 19. stoletja. Pomeni nov tip realizma, ki se razlikuje od starega, ki je bil meščanski, kritičen do obstoječe družbe in objektivni. Novi realizem se je zavzemal za odpravo meščanske družbe in za boljše življenje v pravični in drugačni družbi prihodnosti. Beseda socialen pomeni družben, to je takšen, ki se nanaša na družbo, na njej temelji ali iz nje izvira. Socialni realizem je vrsta realizma, ki ga zanima človekov položaj v družbi, pripadnost družbenemu razredu in vpliv družbenih razmer, ki pogojujejo osebno življenje posameznika. Človek si mora sam izboriti svoj družbeni položaj, zato se povezuje z drugimi pripadniki istega, praviloma zatiranega družbenega razreda. Tega predstavljajo delavske in kmečko-proletarske množice, ki se lahko osvobodijo z uporabo oz. revolucijo in tako dosežejo pravičnejši svet.

Tipične književne osebe so t.i. mali ljudje, brezpravni, ponižani in socialno šibki: kmetje, hlapci, dekline in delavci. So neheroični in imajo splošne človeške poteze: so šibki, tragični, komični. Pisatelji pišejo realistično, objektivno in analitično, saj razčlenjujejo družbene pojave ter njihove vzroke in posledice.

Vzporedno s socialnim realizmom se je v evropski književnosti razvil socialistični realizem, predvsem v ruski književnosti po oktobrski revoluciji.

To je bila literatura socialističnega političnega sistema, ki je propagirala ideje socialistične revolucije in moralno presojala družbena nasprotja. Leta 1934 je bil v Sovjetski zvezi socialistični realizem razglašen za edino veljavno književno smer. V času socialnega realizma sta se v slovenski književnosti po letu 1930 razvili predvsem epika in dramatika, manj pa lirika.

Eden najvidnejših predstavnikov v pripovedništvu je bil poleg Miška Kranjca Lovro Kuhar- Prežihov Voranc.